

O kavkasko-iranskom podrijetlu Hrvata

Problem, otkuda potječu Hrvati, — kada, gdje i kako su nastali, opet je postao savremen i privlačljiv. O tom se prije svašta pisalo, ali bez pravog uspjeha. Dosta je pogledati pregled mišljenja »o doseljenju Hrvata i Srba« u Šišićevoj »Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara«.¹

Zadnjih je godina opet oživjela stara, već davno zabačena *gotska hipoteza*, po kojoj bi Hrvati bili poslavenjeni Goti. Povod je tomu dao Šišić kritičnim izdanjem »Ljetopisa popa Dukljanina«, u kojem je među ostalim dokazao, da je t. zv. gotomanija kod popa Dukljanina i Tome Arcidakona bez historijskog temelja. Nikla je iz dva vrela: 1.) iz običaja tadanjih učenih pisaca, da novijim narodima daju imena starih, koji su prije njih na istom teritoriju obitavali; 2) kod sredovječnih dalmatinskih Romana izraz »Got« označivao je heretika, surova i nasilna čovjeka, prostaka. Zato su oni i Hrvate nazivali »Gotima«.² Ljubljanski geograf Dr. J. Rus i J. Kelemina, profesor germanistike na ondješnjem sveučilištu, pokušali su iza toga, da novim dokazima rehabilitiraju gotsku hipotezu, a i K. Segvić objelodanio je u berlinskom časopisu »Nordische Welt« veliku njemačku raspravu o »Gotskom podrijetlu Hrvata«.³ Rusove hipoteze i filološko-historijske kombinacije zabacili su odmah u »Nastavnom Vjesniku« profesor povijesti na zagrebačkom sveučilištu Ljudmil

¹ F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb 1925; str. 236—265.

² F. Šišić, Ljetopis popa Dukljanina. Posebna izd. Srp. kr. Akad. knj. 67.; filos.-filol. spisi, knj. 18. Beograd-Zagreb 1928; str. 110—121. — Njegovo oštroumno razjašnjavanje pojave »gotomanije« popunili su nekim novim podacima ili opažanjima: N. Radojčić u recenziji tog Šišićeva izdanja (Slavija, VIII, Prag 1929—30; str. 174) i M. Barada u raspravi »Episcopus Chroatensis« (Croatia Sacra, 2. Zagreb 1931; str. 190—193).

³ Dr. J. Rus, Kralji dinastije Svevladijev. Najstarejši skupni vladari Hrvatov in Srbov, 454—614. Ljubljana 1931. — Isti, Krst prvih Hrvatov in Srbov. Ljubljana 1932. — Isti, Slovanstvo in vjerski Hrvati je 6. do 10. stoletja. (Etnolog, 6. Ljublj. 1933; str. 31 i d.). — J. Kelemina, Goti na Balkanu (časopis za zgodovino in narodopisje, XXVII, Maribor 1932; str. 121—135). — Prof. Ch. Segvić, Die gotische Abstammung der Kroaten (Nordische Welt, Berlin 1935. Sonderabdruck, S. 1—56). — Isti, Toma Splitsanin. Državnik i pisac. 1200.—1268. Zagreb, Matična Hrv. 1927; str. 138; 157; 161.

Hauptmann s historijskog, a A. Mayer s filološkog gledišta.⁴ Vrlo se nepovoljno izrazio o postupku i rezultatima Rusovim prof. Barada u »Bogoslovskoj Smotri«⁵ Definitivno je obračunao s gotskom hipotezom prof. Hauptmann u najnovijoj svojoj njemačkoj raspravi »Kroaten, Goten und Sarmaten«, što je izašla u praškom njemačkom časopisu »Germanoslavica« nekako u isto vrijeme kad i Šegvičeva u »Nordische Welt« t. j., 1935/36. O gotizmu raspravlja u prva tri dijela svoje opširne rasprave.⁶ Uvjerljivo obara dokaze prof. Kelemine, priznaje Rusu, da se u prvim glavama Ljetopisa Dukljaninova zrcali povijest gotske dinastije Amalaca, ali ujedno otkriva njezin nehrvatski izvor: gotska tradicija potječe iz Bavorske i došla je odanle s njemačkim junačkim pjesmama najprije u Madžarsku, kad se sv. Stjepan oženio s Gizelom Bavorskom, a iz Madžarske je s drugom pjesničkom literaturom prešla u XI. i XII. vijeku u naše krajeve. Ženidbene veze hrvatskih kraljeva i srpskih velikih župana s Arpadovićima omogućivale su takovo širenje njemačko-madžarskih pjesničkih proizvoda. Time je Hauptmann upozorio na treće — literarno — vrelo gotomanije, a ujedno otkrio novi, još neispitani izvor Dukljaninova djela. Sad se već smije reći, da su noževi stručne historijske kritike podrezali i zadnje korijene gotskoj teoriji. Nijedan se argumenat njezinih branitelja ne može više održati.⁷ To je bila magla, što je pala na polje hrvatske historiografije i sad je raspršena.

⁴ Nastavni Vjesnik, knj. XLI (1932); str. 76 i d.; 86 i d.

⁵ Bogoslovska Smotra XX., Zagreb 1932; str. 497—502.

⁶ Hauptmann Ljudmil, Kroaten, Goten und Sarmaten /Germanoslavica, III. Prag 1935 (?). Sonderabdruck, S. 95—325/.

⁷ a) Hrvatska redakcija Dukljaninova Ljetopisa ne će da išta zna o gotskom podrijetlu Hrvata. U gl. II. Hrvati se bore *proti* Gotima i dodaje se »vele Hrvat bi pobijeno«. A toga nema u lat. originalu. U gl. VI. »Gothi, qui et Sclavi« jednostavno je ispušteno. — b) Prof. Barada posve je ispravno konstatirao, da Toma Arcidakon »sam nije zaražen gotomanijom« (Ep. Croat., l. c. str. 190). Kad donosi vijesti o gotstvu Hrvata, ograđuje se od njih riječima »dicebantur«, »dicebant«, »dicitur«. Svoje vlastito mišljenje izrazio je Toma riječima: »Gothi a pluribus dicebantur et nichilominus Sclavi«. — c) Dubrovačko vijeće zove g. 1432. u jednom svom pismu bosanskog bana Kotromana »Gotom« (Cotrumano Gotto). Vl. Čorović misli, da je Kotroman bio *Nijemac*, — možda onaj »comes« Kotroman, što se spominje g. 1163. u pratnji uđ.-hrv. kralja Stjepana u Splitu (Istorija Jugoslavije, Beograd 1933; str. 95—96). Mnogo je vjerojatnije tumačenje Dra Č. Truhelke, da »Gotto« dolazi od loše latinizovanog imena slavenskog »Kutjeva« (Kučeva). U onom kraju je praotac Kotromanića Prijezda imao imanja, a ondje se kasnije spominje i crkva sv. Marije *de Goto* (Kutjevo). Zato zaključuje: »Goto kao *origo* bio bi dakle najprikladniji tumač za istoimeni *cognomen*« (Kolijevka i groblje prvih Kotromanića. Nast. Vjesnik, XLI /1933/, str. 194.)

Vrlo su zanimljivi razlozi, što ih *proti* gotskoj teoriji iznosi Dr. Svetozar Ritić u svojim »Rimskim refleksijama i pobudama povodom V. bizantološkoga međunarodnoga kongresa od 20—27. rujna 1936.« (Kartol. List, 17. XII. 1936.)

Očistivši tako teren, nastojao je Hauptmann u IV. dijelu svoje rasprave dokazati, da prvobitni Hrvati potječu s Kavkaza.⁸ Sličnu je hipotezu iznio doduše već deset godina prije njega ljubljanski etnolog N. Županič, ali je nije dovoljno dokazao.⁹ Osim toga Županič traži podrijetlo Hrvata kod lezgijskih ostataka staroevropskog stanovništva, a Hauptmann kod arijskih Iranaca.

Te dvije hipoteze unose najviše svijetla u starohrvatsku prošlost i otkrivaju samo korijenje njezino. Zato zaslužuju pažnju.

I. KAVKASKO-LEZGIJSKA HIPOTEZA

Dok su neki povjesničari tražili kolijevku Hrvata ispod Dinarskih planina, drugi u šumovitim Karpatima, a treći čak tamo na granici Sibirije i Kine, na slanim stepama, što okružuju divlji Altaj, Niko Županič je skrenuo prema začetnom Kavkazu. Arapi zovu taj oko 1500 km dugi gorski lanac »gorom jezika«. I s pravom, jer je to uistinu prava kula babilonska. Po kavkaskim obroncima porazmjestilo se oko tri-deset i pet narodića s različnim jezicima, koji često nemaju baš ništa zajedničko. To su ostaci staroevropske alarodijske rase, nekih indoevropskih arijaca i turanskih altajaca. Šufflaj je svojim jezgrovitim jezikom nazvao kavkaske brdine »pravim muzejem za ostatke mnogih predindoevropskih naroda, što su negda živjeli na širokim skitskim poljanama.«¹⁰ Ondje je dakle Županič potražio pradomovinu Hrvata.

1. KAVKASKI HRVATI II. — III. VIJEKA

Županič kaže: »Prvobitni Hrvati, mislim, nisu bili Sloveni već tuđe pleme iz Azijske Sarmatije, koje je u oluji Seobe Naroda udes bacio u transkarpatsku slovensku domovinu pa je sebi podvrglo neki dio puka, a taj se počeo nazivati Hrvatima. Takav način postajanja kojega naroda historijski je dokumentovan naročito za Francuze, Ruse, i Bugare.«¹¹ Do takova zaključka o Hrvatima dovodi ga: 1. okolina, u kojoj se prvi puta javlja hrvatsko ime; 2. etimološko tumačenje tog imena.

Prvi poznati trag imena »Hrvat« otkriven je na obalama Azovskog mora. »U natpisima iz II. i III. stoleća, koje je

⁸ Hauptmann, Kroaten, Goten und Sarmaten: IV. Die Abstammung der Kroaten, I. c. str. 325—353.

⁹ N. Županič, Prvobitni Hrvati (Prethodno saopštenje). Zbornik kralja Tomislava. Zagreb 1925; str. 291—296.

¹⁰ M. Šufflaj, Hrvatska krv i zemlja. Starohrvatska Prosvjeta, N. S. 1 (1927), str. 118.

¹¹ Županič, Prvobitni Hrvati, I. c. str. 291.

sabrao i uredio *Latyšev*,¹² u Tanaisu javlja se lično ime *Horoathos* i *Horouathos*, koje po našem mišljenju, kaže Županič, stoji u vezi s etničkim imenom Hrvat. Često se naime dogodi, da susedi nazivaju doseoce tuđe narodnosti ili heterogenoga plemena naprosto imenom naroda, iz kojega su izašli... Grad Tanais, gdje se u doba rimskih careva spomenulo prvi put hrvatsko ime, stajalo je u Azijskoj Sarmaciji, nadomak ušću reke Dona onde gdje danas stoji grad Azov. Tanais bijaše jelinjska kolonija, kamo su dolazili pripadnici raznih transmeotskih barbarskih plemena zbog trgovine, pak je poneki njihov čovek onde i ostao, aklimatizirao se i primio od grčkih sugrađana ime svoga naroda kao lično ili porodično ime. Iz ovog razloga pretpostavljamo u Azijskoj Sarmaciji u II. i III. stoleću posle Hr. pleme Hrvata, premda to historici nisu zabeležili ili, ako su i zabeležili, hrvatsko se ime zabeležilo netačno ili pokvareno za prepisivanja.«

»Tako na pr. nije nemoguće, nastavlja Županič, da se možda pod imenom naroda, koje C. Plinius Secundus navodi kao suseda Nevaza i Cizika (Ciza), ne kriju Co(r)itae, jer ima u rukopisima i varijanta CORTE. W. Tomaschek pak postavlja Coite u zapadni Kavkaz u susedstvo Ciza i drugih čerkeskih plemena (Kerkétai). Prema tumačenju J. Marquart-a pak treba da su Horiti, koji se navode u anglosaksonskom Orosiju, što ga je preveo kralj Alfred, istočni susedi Dalemincijska, identični s Hrvatima Bele Hrvatske. Ne čini se nemoguće, da Co(r)itae C. Plinija i Horiti kralja Alfreda stoje u vezi i da su u staro vreme varijanta imena »Hrvat«.

Jedna takova varijanta bilo bi također ime »Hrvatín«, koje se često javlja u starohrv. spomenicima. O tom veli Županič: Ako tvrdi Vasmer, da oblik Ch'rvatín nema slovenske etimologije i da se čini kao pozajmljen, to upozorujemo na lezginsko pleme u Kavkazu »Hvartin (Hvarši)«, koje je u slovenskom izgovoru metatezom možda dalo oblik »Hrvatín«. U Kavkaziji naime, gdje živi silan broj avtohtonih plemena i naroda, ti pojedini narodi i plemena nose bar toliko imena, koliko imaju suseda, više nego ono ime, koje su sebi dali sami. Tako je i ime »Hrvat« moglo s Kavkaza u srednju Evropu dospjeti u raznim varijantama.«¹³

2. ZNAČENJE IMENA »HRVAT«

U Kavkazu vodi Županič također etimološko tumačenje imena »Hrvat«. On nabroja najprije različne pokušaje tumačenja toga zagonetnog imena. Napose ističe tumačenje modernog njemačkog lingviste M. Vasmera, koji ime »Hrvat«

¹² Latyšev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini*, 2; Nro. 430 et Nro. 445.

¹³ Županič, *Prvobitni Hrvati*, I. c. str. 292—293; 295.

izvodi iz iranskoga hu-ur-vatha, t. j. »prijatelj«. ¹⁴ Slovenski filolog *Fr. Ramovš* tvrdi, da je ovo potonje izlaganje imena »Hrvat« iz iranštine u glasovnom pogledu »verjetnejše kot vsaka druga dosedanja razlaga«. ¹⁵ I Županič se s njim slaže. Ipak dodaje još i svoje vlastito tumačenje imena *Horouathos*. Razjašnjuje ga pomoću kavkaskih jezika, koji pripadaju alarodijskom skupu. »Horouathos, kaže, možda stoji u vezi s hürkilinskom (lezginsko pleme u Kavkazu) reči *Khurava* »community« + plur. sufiks — th (d, t) : *Khurava* + th : *Khuravath* »opštine, zajednice«: *Churavat* (*Horouathoi*) = »zajedničari, pleme, narod«, što obično znače narodna imena kao n. pr. *Alamani* od lezg.-alarodskog *âlam* : »svet, ljudi, narod«.

Treći razlog, radi kojega Županič zaključuje kavkasko podrijetlo Hrvata, jest čudnovata činjenica, da se Hrvati za vrijeme seoba drže u vezi sa Srbima i Česima, koje Županič posve sigurno smatra Kavkascima.

»Hrvati i Srbi, kaže on, sede danas jedni do drugih na tlu nekadašnjega Ilirika, kamo se zajedno doseliše oko godine 626. posle Hr. iz Bele Hrvatske i iz Bele Srbije, t. j. iz oblasti između reke Sale i gornje Visle. Pre polaska na jug sedeli su u susjedstvu Čeha, pa ih braća ostaviše na severu u slivu rijeke Labe. No historija nam svedoči, da su pre dolaska među Slavene, u doba Plinija i Ptolomeja, prvobitni Česi (*Cissi* i *Zilhi*) i prvobitni Srbi sedeli u Azijskoj Sarmatiji na teritoriju među Azovskim Morem i Kavkaskim gorjem uz liniju rijeke Kubana. Po svemu se vidi da su Čehi, Srbe i Hrvate držale na okupu za vremena seoba jake zajedničke veze, svakako u prvom redu etničke, i da zbog toga treba i u transmeotskoj domovini u susjedstvu Čeha i Srba pretpostavljati i Hrvate, premda to antični historici nisu izrekom zabeležili.«

Te kavkaske Hrvate smješta Županič »u uglu među Kavkaskim grebenom i istočnom obalom Azovskog Mora onde, gde su u antično vreme živeli, pak i danas žive, Čerkesi (*Kerkétai*) i drugi kavkaski starosedeoći, članovi alarodijske porodice i daljni rođaci starih Pelazga i Etruščana.«

Na koncu zaključuje Županič: »Hrvati, došavši među Slovane u transkarpatskoj domovini, stvoriše poput Srba i Čeha neku političku organizaciju, dadoše toj organizaciji ime i narodnu ideju, a dotle su posle nekoga vremena jezično i krvno gotovo potonuli u podređenom slovenskom ljudstvu.« ¹⁶

¹⁴ M. Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven*, I: *Die Iranier in Südrussland*. Leipzig 1923; str. 56. — (Vsevolod Miler tumači »Horoathos« kao iransko osobno ime, što znači »sunčevo počivalište«, prema osetskom »chor«, sunce i »vat«, postelja, počivalište).

¹⁵ Fr. Ramovš, *Praslovensko kaseng »Edling«* (Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede II., Ljubljana 1925; str. 317.

¹⁶ Županič, *Prvobitni Hrvati*, I. c. str. 295—296.

Županić je tom svojom originalnom hipotezom lijepo pokazao, da su slavenski Hrvati *možda* potomci azovsko-kavkaskih »Horuata« ili »Co/r/ita« ili »Hvartina«. Ali u logici važi načelo »a posse ad esse non valet illatio«; ako je nešto *moгуće*, ne slijedi odmah, da ono i *jest*. Od Kavkaza vrlo je daleko do zakarpatske pradomovine Slavena i do Visle, na kojoj povijest prviput bilježi slavenske Hrvate. A još dalje je skok od praevropskih Alarodijaca do arijskih Slavena. Trebalo je dakle historijskim argumentima osvijetliti, kada i kako su trasmeotski Hrvati došli u transkarpat-sku domovinu Slavena i ondje se poslavenili. Županić je doduše svojoj odličnoj raspravici u »Zborniku kralja Tomislava« ispod naslova dodao riječi: »Prethodno saopštenje«. Kanio je po svoj prilici svoju hipotezu kasnije dokazati. Ipak toga, koliko znamo, nije još učinio. Međutim, što je propustio on, izveo je uspješno prof. Hauptmann pomoću svoje karakteristične i strogo znanstvene analitično-induktivne metode.

II. KAVKASKO-IRANSKA TEORIJA

Hauptmann je već g. 1932. primijetio, da bi trebalo problem podrijetla Hrvata rješavati od korijena, t. j. počevši sa seobom naroda. U kritici knjige Jože Rusa »Kralji dinastije Svevladičev« on ispravno veli:

»Otkad je Gumpłowicz postavio tezu, da treba u starohrv. državi razlikovati Slavene podanike od Hrvata gospodara, tobožnjih potomaka starih Gota, pitanje podrijetla Hrvata uvijek se ponovno pretresa. Ja sâm, nastavljajući istraživanja prerano umrloga Marquarta, Niederlea i Manojlovića, dokazah analizom teksta, da su zaista za cara Heraklija Bijeli Hrvati, došavši iz zapadne Galicije, pokorili starije slavenske stanovnike Dalmacije. Ali se drugoga dijela Gumpłowiczeve hipoteze, porijekla tih došljaka ne dotakoh. S obzirom na ulogu, koju stalno igrahu stranci kod osnivanja staroslav. država, svakako je sumnjivo, da bi bio baš u Dalmaciji gospodski dio slavenski. Zbilja bi se i moglo prema zakarpatskoj kolijevci Bijelih Hrvata pomišljati na to, da oni bijahu germanskoga ili sarmatskog roda. No da se vrijednost ove misli točno ocijeni, trebalo bi proučiti sarmatske seobe i arheologiju Povoljsja. Veliko djelo Rostovceva o Irancima i Grecima u južnoj Rusiji bilo bi podlogom za jedno, a poljska arheološka literatura dala bi građu za drugo. Nažalost ni u jednom ni u drugom pravcu kod nas nije ništa učinjeno.«

Najzgodniji za takovo proučavanje seobe naroda i za istraživanje, kako su pod njezinim utjecajem nastali pojedini slavenski narodi, bio je baš sam prof. Hauptmann. Prijašnjim svojim historičkim radovima pripremio se bolje od

svih naših povjesničara za takav teški posao. Od brojnih rasprava, što ih je za dvadeset i pet godina napisao, barem ih se deset bavi najstarijom poviješću Slavena, dolaskom Hrvata, te socijalnim prilikama kod Slovenaca i Hrvata u ranom srednjem vijeku.¹⁷ U svima nastoji doći do samog korijenja postavljenih problema. Nije dakle čudo, da je u najnovijoj raspravi: »Kroaten, Goten und Sarmaten« mogao zaroniti upravo do dna hrvatske povijesti. U četvrtom dijelu: »Die Abstammung der Kroaten« analitički izvodi i postepeno dokazuje, da su prvobitni Hrvati bili dio nekog iranskog kavkaskog naroda (Alana?), kojega je hunski vihor zanio čak do gornje Visle. Ondje su zajedno s Čerkezima zavladaali slavenskim Vislanima i primivši njihov jezik, dali im svoje ime. Tako postadoše Bijeli Hrvati, koji poslije oslobodiše jedan dio južnih Slavena od Avara i zavladaše njima kao plemstvo.

1. ARIJADNINE NITI

Istraživanje počinje Hauptmann pitanjem: »Kakovo je bilo u kritičnim stoljećima seobe slavenskih naroda tlo, na kome nastadoše Hrvati?«¹⁸ Odlučno je zašao u labirint iz-

¹⁷ Evo imena nekih Hauptmannovih rasprava: Die Freileute (Carinthia, I Jg. 100 /1910/, 5 i d. — Politische Umwälzungen unter den Slovenen vom Ende des VI. Jhdts bis zur Mitte des neunten (Mitteilungen des Institutes f. österr. Geschichtsforschung, XXXV /1915/, 229—287). — Staroslovenska družba in njeni stanovi (Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgodovino, 1 (1918); 88 i d. — Priroda in zgodovina v jugoslovenskem razvoju (Njiva, 2 (1922); 115 i d. — Mejna grofija Spodnjepanonska (Razprave Znanstvenega Društva, 1 (1923), 347 i d. — Staroslovenska in staroslovenska svoboda (Čas, 17 (1923), 305 i d. — Prihod Hrvatov. Strena Buliciana. Zagreb-Split 1924, str. 515 i d. (Hrvatski u Zborniku kralja Tomislava. Zagreb 1925; str. 86—127). — Die bestimmenden Kräfte der kroatischen Geschichte im Zeitalter der nationalen Herrscher (Mitteilungen des Institutes f. österr. Geschichtsforschung, 40 (1924); 1—36. (Hrvatski u Zborniku kralja Tomislava, I. c. str. 165—187). — Karantanska Hrvatska (Zbornik kralja Tomislava, I. c. 297—317). — Herkunft der Kärntner Edlinge (Čas, 21). — Les rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle (Byzantion, 4 (1927/8); str. 142). — O postanku hrv. granice prema Kranjskoj (Šišićev Zbornik. Zagreb 1929; str. 97—101). — Slaven i German na početku svoga državnoga života (Hrv. Revija, 1929; str. 511 i d.). — Konstantin Porfirogenit o porijeklu stanovništva dubrovačkog zaleđa. Iz dubrovačke prošlosti (Rešetarov Zbornik. Dubrovnik 1931; str. 17 i d. — Uloga Velikomoravske države u slavensko-njemačkoj borbi za Podunavlje (Rad jsl. Akademije, 243/1932); str. 202 i d.).

¹⁸ Hauptmann, Kroaten . . . I. c., str. 325.

vještaja i predaja slavenskih i germanskih, grčkih, arapskih i čerkeskih o seobi naroda i komešanjima, što ih prouzročiše od III.—IV. vijeka na zakarpatskom i crnomorskom stepskom području provale Gota od sjeverozapada prema Crnom Moru, a Huna i Avara od Crnog Mora prema srednjoj Evropi. U tom labirintu trebalo je doista dobra Arijadnina nit, da se istraživač ne izgubi i ne smete. Hauptmann ju je sretno našao i to višestruku.

» H R V A T «

Prva je njegova Arijadnina nit etimologija imena »Hrvat«.¹⁹ Županičevo tumačenje pomoću lezgijske riječi Xhurava-th Hauptmann odbija s dva razloga: 1. Neobično je, da bi pluralni sufiks baš za to služio, da jedan pojam (»zajednica«) raščlanjuje u sastavne dijelove (zajedničar). 2. Županičeva etimologija cijepa u korijenu riječi »Hrvat« vokalom — a — glasovnu vezu — rv —, koja je nedjeljiva. Od svih dosadanih etimoloških tumačenja hrvatskog imena i Hauptmann smatra najuspjelijim Vasmerovo uzeto iz iranštine. Većina tumača imena »Hrvat« prije Vasmera zadržavala se više kod korijena »hrv« negoli kod završetka »-at«. A baš je taj neobičan. Nijedno se naime slavensko narodno ime tako ne završava, osim imena nekog slav. plemena kod Soluna — Sagudat. Ali kod tog se već na prvi mah raspoznaje, da nije slavensko. Vasmer je stoga posebnu pažnju svratio upravo na završetak »-at«. I to ga je najviše potaklo, da značenje hrv. imena traži u iranštini i to na području Kavkaza, u blizini kojega je prvi puta zabilježeno. Opazio je naime, da baš kod Iranaca ima razmjerno mnogo imena sa formantom -at: Auchatai, Jaxamatai, Napatai, Paralatai, Sarmatai, Saudaratai, Thisamatai. Tako je onda došlo do tumačenja grčkoga »Horouathos« iz iranskog »Hu-urvatha« — prijatelj.

» K O S E N C E S «

Druga Arijadnina nit, koja je Hauptmanna vodila u Kavkaz, jest ime jednoga od petorice braće, što su po predaji Hrvate vodila na jug, — Kosences —, dovedeno u vezu sa starohrvatskim »Kasazima« ili »Kosezima«.²⁰

Hauptmann je već god. 1915. ustvrdio, da su naselja »koseza« ili »kasaza«, kojih je u davnini bila puna Koruška, Štajerska i Kranjska, zapravo bila imanja hrvatskih plemića.

¹⁹ Hauptmann, Kroaten . . . I. c., str. 344—346.

²⁰ Hauptmann, Kroaten . . . I. c., str. 347—353.

Često su u blizini »kasaza« bila sela s izrazitim hrvatskim imenom. Nijemci su kasnije u mnogo slučajeva ta imena preveli sa »Edling«, »Edlinger« ili s Kraut (nekoć Chroat), Krabathen, Kraubath, Krabersdorf (nekoć Chrawaczdorf), Krowot. Već je onda izjavio, da Kasez, Edling i Hrvat znače jedno te isto.²¹ Daljne proučavanje pojave tih »kaseza« još ga je jače utvrdilo u njegovu prvotnom nazoru, tako da je napokon Korušku proglasio »trećom Hrvatskom«. Prva — Dalmatinska; druga — Posavska; treća — Karantanska. Evo što je g. 1925. pisao o čudnoj vezi, što na današnjem slovenačkom teritoriju postoji između *kasaskih* sela i *hrvatskih*:

»U celjskom okrugu nailazimo pored Edlinga i Kasaza na Chrawate kod Konjica; u Srednjoj Štajerskoj našli smo Edlinga kod Leibnitza, Gradca, Weiza, a nalazimo Krowota kod Weiza, »Krabaten, Krabaterberg, Krabersdorf« k istoku od Leibnitza kod *Gleichenberga* i »Kraubat« k severu od Leibnitza kod *Wildona*. U Gornjoj Štajerskoj leži baš u murskoj dolini, gdje su kasazi najgušće, jedan Kraubat blizu Leobena, a u Kranjskoj, k jugu od kasaza Iške Vasi i Dolge Njive, poznata je Hrvača kod Ribnice, spomenuta već god. 1241. kao Chrawaczach. Najodlučniji su pak koruški primeri. K zapadu od Celovca imamo staro središte kasaza, Moosburg. K severu od njega dođe se do Edlinga kod Steierberga (okrug Feldkirchen), odanle u Edling kod Weitensfelda, Strassburga i uz Krku u Edling blizu Kraste. Prema jugu sledi središte fibertina Rahvina i Junika, Otmanje-Eixensdorf, dalje Pokrče i Blažja Vas, domovina one kasaske porodice, koja je uvođila novoga vojvodu u vlast; onde se neposredno pred Celovcem, samo dva tri kilometra k jugu, nalaze Kazaze-Harbach, a unutar toga velikoga kruga diže se Gospa Sveta, gde su se kasazi skupljali, da ustoličavaju svoga vladara. *Sva ta Pokrajina je, dakle, prava župa kasaza*. A to je odlučno za shvaćanje njihova porekla. Jer za sedam sela k severo-zapadu od Gospe Svete, veli se u desetom stoleću, da leže u »*hrvatskoj župi*«²²: *današnja* pak imena — Krabathen kod Glanegga, Krautkogel među Gospom Svetom i Timenicom, Krabathen kod Pokrča i Krabathen k istoku od Otmanja — svedoče, da se »*hrvatska župa*« prostirala još dalje, preko *istih* krajeva kao i *kasaska*, da je dakle *kasaz i Hrvat isto*. No jesu li onda ti Hrvati *slovenačko* pleme? Karantanski kasazi odgovaraju dalmatinskim »plemenitim ljudima«; kasastine *onde* »plemenštinama« ovde . . . Osim toga, ime Hrvat ne može se upoređivati sa imenima kao Poljani, Dravljani itd., budući da su ta imena uzeta iz prirode, ali Hrvat to nije. Dok su ona zato mogla nastati kod Slovena na više mesta nezavisno jedno o drugom, mora se za Hrvate pretpostaviti, da su svi samo delovi

²¹ Hauptmann, Politische Umwälzungen . . . , I. c. str. 239 i d.; 257 i d.; 263—266.

²² Monum. Carin., III. 45, n. 115; 50, n. 125; 62, n. 149. — Felicetti M., Ueber die Lage des »pagus Chrouuat«. Beitr. z. Kde St. G. G. 5 (1868); 99 i d.

jednog jedinoga plemena. Jedan od tih bili su baš dalmatinski Hrvati, a o njima priča trideseta glava »De administrando imperio« da, kad su savladali Avare, »jedan se deo odcepio te zaposeo Ilirik i Panoniju« Onaj deo Belih Hrvata, koji se u Dalmaciji »odcepio« od braće, otišao je dakle na zapad među Slovence i na razvalinama avarske vlasti osnovao treću Hrvatsku, karantansku. Ime pak i položaj kasaza sećali su ovdje kroz celi Srednji Vek, da je nekad i Slovencima došao spas od azijskoga ropstva, kao i ostalim Slovenima, sa strane.«²³

Lingvistička istraživanja priznatih slovenačkih filologa Oštira i Ramovša dala su Hauptmannu novi argumenat za identifikaciju »kasaza« s Hrvatima. Oštir je upozorio, da »kasaz« ima vezu s ličnim imenom »Kosences« kod Konstantina Porfirogeneta.²⁴ Ramovš je razjasnio, da je to ime u ustima slavenskim u doba cara-historika zvučilo »kasendz«.²⁵ Hauptmann to prihvaća, ali dok oni tu riječ tumače jedan iz ilirskotračkog ili pretslavenskog iz zakarpatske domovine, a drugi iz langobardskog »Gaussing«, podaje joj on pomoću Vasmera pravo značenje. »Kosences-kasendz« zvučilo je ranije »kaseng«, a u početku »kaseg«. A što je to? »Neobični završetak«, zaključuje Hauptmann, »stavlja to ime u isti red sa Pečeneg i poput izvedenog oblika Pečeneg-Pačnak upućuje nas na kasak, iranski Kásakos-Kásagos, osetski kásäg, staroruski kasog — Čerkez.«²⁶ A značajno je, da je Vasmer našao ime Kásagos negdje kod stare Olbie, nešto sjevernije od današnje Odese, dakle nedaleko kraja, gdje se najprije pojavilo ime Horouathos. A jedno je i drugo bilo blizu domovine kavkaskih Iranaca i Čerkeza. Slijedi, da su iranski »Horouathi« već negdje u pradomovini pohrvatili dio Čerkeza i kao »kasaze« ih doveli na jug.²⁷ I ovdje ih nala-

²³ Hauptmann, Karantanska Hrvatska, l. c. str. 315—317.

U staroj je Karantaciji i umjetnost, čini se, bila jednaka starohrvatskoj umjetnosti dalmatinskoj. J. Strzygowski gonosi u svom djelu »O razvitku starohrvatske umjetnosti« (Izvanredno izdanje Matice Hrv., Zagreb 1927.) na str. 20. sliku drvenog stupa iz *Windisch-Matreia* u Tiroolu, koji ima karakteristike starohrvatske umjetnosti, a na str. 51. (sl. 25.) dva primjerka koraških zabata (Sv. Petar am Büchl), koji su srodni s dalmatinskim zabatima.

²⁴ Oštir K., Illyro-Thrakisches. Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju, 1 (1923); 109, 114 i d. (Cfr. također i: Etnolog, I; str. 32 i d.).

²⁵ Ramovš F., Praslovensko kaseng . . . , l. c. str. 318 i d.

²⁶ Hauptmann, Kroaten . . . , l. c. str. 352—353; Vasmer, Untersuchungen . . . I: Die Iranier . . . l. c. str. 42.

²⁷ O naseljima koseza po Kranjskoj piše M. Kos: » . . . Slediti moremo kosezom skoraj povsod na nekdanjih in sedanjih slovenskih

zimo uz rijeke: Muru, Dravu, Savinju, Savu, Liku,²⁸ na podnožju i na proplancima visokih gora, baš kao i njihovu braću po čistoj krvi uz Kuban, Terek, Baksan, u sjeni gorskih divova Elbrusa (5629 m.) i Kazbeka (5043 m.). Kako su za Rusiju bili kozaci štitići protiv Turskoj i tatarskim hordama, tako su u starohrvatskoj državi »kosezi« bili najbrojniji baš u blizini opasnog panonsko-podunavskog avarskog kaganata.

» A N T «

Etimologija imena »Hrvat«, te pravo značenje i iranska forma imena »kasazi«, »kosezi« lijepo vežu i južne i Vislanske Hrvate s kavkaskim Irancima i Čerkezima. Ali istraživački duh ipak još nije zadovoljan. On se pita: »Kako je moglo doći do tih veza?« Kako su Kavkasci zalutali u sjevernu Bijelu Hrvatsku i postali Slavenima?« Taj zamršeni problem rješava Hauptmann pomoću imena »Ant«. To je treća i najvrednija nit kroz labirint seobe naroda. Ona vodi ne samo do Kavkaza, nego što je kudikamo važnije, s Kavkaza na Vislu k slavenskim Hrvatima. Baš je u tom najljepši uspjeh i velika zasluga prof. Hauptmanna, što je napokon dao najvjerodostojnije tumačenje zagonetnog imena »Ant« i

tleh. V Bohinju so živeli v Srednji vasi in sosednjih selih, najdemo jih okoli Bleda in Tržiča, v ljubljanski okolici pri Šiški, Igu in okoli Podmolnika, številni so bili okoli Moravč in Zagorja, na Dolenjskem jim sledimo okoli Tehaboja, Žužemberka in Kostanjevice, na Notranjskem pa okoli Trnovega« (Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije. Ljubljana 1933; str. 91). O hrvatstvu Koseza ne spominje ni riječi; zadovoljava se s primjedbom: » . . . ime kosez ali kasaz . . . še do danes ni zadovoljno razloženo« (ibid.). Hauptmann mu definitivno odgovara u »Kroaten . . .« I. c. str. 347—8. — Ustanak Ljudevita Posavskog protiv Francijana također dokazuje, da se u današnjim slovenačkim krajevima još na početku IX. stoljeća osjećalo hrvatski.

²⁸ Kukuljević u »Acta croatica« (Zagreb 1863) donosi dvije glagolske listine, u kojima se spominje ličko selo Kasezi: 1. U listini CLV, izd. 30. X. 1497. u Crnoj vasi, spominju se »Karin s Kaseg'« i »Vidas s Kaseg'« (str. 167); 2. Listina CXC VII pisana je 10. X. 1513. u Kasezih (Str. 202). O tom selu kaže Radoslav M. Grujić u »Topografskom rječniku gospićkog kotara«: »Gazeci i Gazići, oranice i pašnjaci smiljanski više Like, sjećaju nas na selo Kasezi, koje se u starim ispravama prije Turaka dosta često pominje u staroj Ličkoj župi. Graničilo je tada sa selom Humčani (»na meji humačkoj i kasežkoj« — Kukuljević, A. cr. 202—3)«. Zbornik za nar. život i običaje, knj. XXII. Zagreb 1917; str. 128. — Inače naselja kasaza na sadašnjem hrvatskom tlu još nisu istražena.

u krilu velike antskoslavske države V. i VI. vijeka otkrio biološke početke hrvatskog naroda.

O imenu se »Ant« mnogo raspravljalo, ali trud nije urodio pravim plodom.²⁹ Hauptmann se namjerio na knjižicu Čerkeza-Kabardinca Schore-Bekmursina-Nogmova: »Sagen und Lieder des Tscherkessenvolkes« (Leipzig, Adolf Bergé, 1866), u kojoj je našao nekoliko dragocjenih podataka. Već na prvoj stranici tvrdi Šora-Bekmursin, da »And« čerkeski znači »narod« i da je »još danas prava generička oznaka« za Čerkeze. Među pjesmama, što ih je Šora-Bekmursin zabilježio, ima uspomena na borbe njihovih pređa s Gotima i Hunima. Pomoću tih uspomena uspjelo je Hauptmannu dovesti te kavkaske Ande-Čerkeze u vezu sa slavenskim Antima V. i VI. stoljeća. Iz njihovih naime predaja o Gotima slijedi, da kavkaski Anti nisu došli u vezu sa Slavenima prije propasti gotske crnomorske države, a iz veza s Hunima razjašnjuje se tajna o slavenskim Antima.

2. ANTI - ČERKEZI

Got Jordanes (oko g. 551.) pripovijeda, da su Goti prije provale Huna (375) ratovali s Antima i u prvom sukobu bili doduše od njih poraženi, ali ih zatim pobijedili, te pogubili sinove njihova vladara Boza, zatim Boza samoga (regemque eorum Boz nomine) i mnoštvo velikaša. Dosad se držalo, da su ti Anti bili isto tako Slaveni kao i kasniji Anti, a Boz ili Bož »prvi Sloven koga historija *poimence* spominje«.³⁰ Međutim Šora-Bekmursin donosi među »Predajama i pjesmama Čerkeza« žalobnu pjesmu o junaku Bakssanu, kojega su zajedno sa sinovima dali pogubiti Goti. U Kabardi su još prošloga stoljeća svakog travnja čerkeske djevojke pjevale raspuštenih kosa tu žalobnicu za junakom Bakssanom. I pojedini detalji te pjesme slažu se s izvještajem Jordanesovim. Zato Šora-Bekmursin drži Jordanesove Ante predima da-

²⁹ O tom primjećuje Šišić: »Značenje imena *Anti* sasvim je tamno; up. *Niederle*, Antove. Prag 1909. Nije nemoguće, da je tuđega postanja i upravo ime onoga stranog dijela, koji je zavladao izvjesnom skupinom Slavena, dakle nešto slično kao kod Bugara« (Povijest Hrvata, I. c. str. 186, b. 20). Nije se varao! — Županić drži Ante kavkaskim Lezgijcima (Izvor in ime Antov. Etnolog, 7/1934/; str. 87 i d.).

³⁰ Jordanes, De origine actibusque Getarum (ed. Mommsen. Mon. Germ. hist. Auct. antiquiss. v. I; Berlin 1882; 121, c. XLVIII). »Boz = Bož«; »To je skraćeno od *Božidar* ili *Božetjeh* ili od sličnog imena«, kaže Maretić (Slav. u davn., 23). *Bož* prvi je Sloven koga historija *poimence* spominje«. (Šišić, Povijest Hrvata, I. c. str. 190, b. 37).

našnjih Čerkeza-Kabardinaca, a Hauptmann mu u tom daje pravo. »Ime kralja Anta Boz-Box ne da se, kaže on, izvesti iz slavenskog. To je čerkeski junak Bakssan, kojega je dao ubiti Vinithar, kralj Gota.«³¹ Na spomen toga junaka prozvali su Čerkezi i jednu rijeku, što izvire ispod Elbrusa, imenom Bakssan.

To neprijateljstvo kavkaskih Anta s Gotima svjedoči, da Kavkasci nisu mogli zavladatai Slavenima i u njih se pretopiti, dokle god su Goti bili gospodari južnoruske stepe. A to je bilo u III. i IV. stoljeću. Nakon poraza Gota oko g. 375. zavladaše stepom Huni, a u V. i VI. stoljeću spominju se ondje Anti već kao Slaveni. Što to znači?

3. S HUNIMA DO SLAVENA.

Ključ za rješenje te zagonetke našao je Hauptmann opet u čerkeskim »Predajama i pjesmama«. Šora-Bekmursin svjedoči, da su još u njegovo doba pjevali Kabardinci o Atili, Biču Božjem, i o vojevanju zajedno s njegovim Hunima. U jednoj se pjesmi kaže — prema slobodnom prijevodu s njemačkog —: »Odabrana konjica naša k Atili ide na lov. Nisu li oni dosta, spremni smo i mi poći...« »Uz gore se žure visoke k Atili naši junaci. Poput zvijezda se sjaju, a ko grom udarce daju...« A kad je nestalo Atila, odjeknuo je po brdima veseo glas: »Bog Gospod nam se smilovao. Gore i doline opet su naše. Bič Božji se udaljio od njih.«³²

Kao što bujica valja sa sobom drvlje i kamenje, a pred sobom goni sve, što je živo, tako su Huni koncem IV. stoljeća povukli sa sobom prema zapadu najrazličnije azijske i kavkaske narode. Jedni su bježali pred njima, kao na pr. Goti i dio Alana, a drugi su išli s njima kao podanici ili saveznici. Nada bogatom plijenu dovela je u njihove redove mnogoga divljeg junaka. Za vladanja Atila (434.—453.), koji je sa svojima lijepo postupao, vlast su Huna priznavali mnogobrojni narodi od kineskih granica pa sve do Raine, te od Dunava i Crnoga mora na sjever do Baltika. U taj dakle hunski vrtlog zapao je i dio kavkaskih Anta, »Kasaza« i »Hu-urvatha«. S Hunima su i oni na svojim brzim konjima prešli preko južnoruske stepe i došli na slavensko područje. Huni su izabrali za svoje stalno boravište današnju Mađar-

³¹ Hauptmann, Kroatien . . . I. c. str. 343.

³² Schora-Bekmursin-Nogmov, Sagen und Lieder des Tscherkessenvolkes, str. 34. Kod Hauptmanna, Kroatien . . . I. c. str. 343.

sku, a Ante su ostavili za Karpatima, da drže na uzdi Slavene. Oni su to i činili, ali pri tom i sami postali Slavenima.

4. SLAVENSKI ANTI

Najstarija vijest o slavenskim Antima nalazi se kod Jordanesa, a potječe iz nekoga starijeg izvora, tamo negdje iz V. vijeka. Prema toj vijesti bili su oni već istočni ogranak Slavena. »Alpama (erdeljskim Karpatima) na lijevo spram sjevera«, pripovijeda Jordanes, »naselio se od izvora Visle po neizmjernih prostorima ljudima bogati narod Veneta, kojih se imena doduše mijenjaju već prema raznim rodovima i mjestima (per varias familias et loca), no ipak se oni u glavnom nazivlju Sloveni i Anti. Sloveni stanuju od mjesta Novijetunskoga i jezera mursijsanskoga (t. j. od ušća dunavskoga) sve do Dnjestra i Visle na sjeveru. Anti opet, koji su najhrabriji među njima, šire se od Dnjestra i od oblika Crnoga mora sve do Dnjepra, a te su rijeke jedna od druge znatno udaljene.«³³ Svoju hrabrost počeli su ti Anti brzo pokazivati na štetu bizantskoga carstva. O njihovim provalama preko Dunava izvješćuje sredinom VI. v. Prokopije († o. 562.), historik carskih podviga Justinijanovih. »Kad je carevao Justin (518—527), stric Germanov«, kaže on, »Anti, prvi susjedi Slovena, prijeđu preko rijeke Istra (Dunava) i provale s velikom vojskom u rimsku zemlju. Malo prije imenovao je car Germana strategom čitave Trakije. On se pobije s neprijateljskom vojskom, ametom je potuče i u bici ih gotovo sve poubija. Zbog toga steče veliku slavu kod svih ljudi, a napose kod svih barbara.«³⁴ Taj poraz ih na neko vrijeme primiri. Ali čim dođe na prijestolje mladi Justinijan (527—565), opet počеше Anti zajedno s drugim Slavenima i barbarima provaljivati preko Dunava. Čini se, da ih je oko g. 540. Justinijan predbio za savez protiv bugarskim Kutrigurima, jer se nekako od tog doba više ne spominju njihove provale, već što više vidimo gdje se kao bizantski plaćenici bore u Italiji protiv Gotima. Tada su već bili potpuno slavizirani. Prokopije tvrdi, da su govorili istim jezikom, kojim i Sloveni, imali jednako društveno uređenje, vjerovanje i običaje, kako kućne tako i ratničke, pa i fizičkim ustrojem bili im jednaki. Ipak spominje, da je u pradomovini često dolazilo do sukoba između Anta i Slovena.³⁵

5. SAVEZ ANTSKOSLAVENSKI

O slavenskim Antima govorilo se dugo većinom samo na temelju vijesti uzetih iz Jordanesa i bizantskih historika Prokopija, cara Mauricija (582.—602.), kome se pripisuje »Strategikon«, a ponešto i Menandra Protektora (o. 582.). Ali se iz tih vrela dobivala samo mutna slika o njima i o njihovo-

³³ Jordanes, *De origine actibusque Getarum*, l. c. 62—63; kod Šišića, *Povijest Hrvata*, l. c. str. 186—187, b. 22.

³⁴ Prokopije, *De bello Gotico*, III. 40 (ed. Haury, Leipzig 1905, str. 476); kod Šišića, *Povijest Hrvata*, l. c. str. 207—208.

³⁵ Prokopije, l. c., ed. Haury 356; kod Šišića, l. c. str. 209.

voj državi. Zato je J. Marquart nastojao te vijesti popuniti podacima, što ih je našao kod t. zv. Bavarskog Geografa (IX. v.), arapskog pisca Masudija (X. v.) i u t. zv. Nestorovoj ruskoj kronici. Sabravši i sredivši sve, što se u tim vrelima nalazi o Antima, došao je do neočekivanih rezultata: pred njim je iskrsla velika sjeverno-slavenska antska država VI. vijeka. Iz »Fragmenta« naime Menandra Protektora, koji je pisao koncem VI. vijeka, razabire se, da su slavenski Anti oko g. 550. sačinjavali neki politički savez pod Mezamerom, sinom Idarizijevim, najodličnijim između svojih plemenskih glavara. Moć je toga antskog saveza bila tolika, da su dulje vremena zaustavljali avarsku bujicu, koja se u to doba iz južne Rusije sve više valjala prema Zapadu. Istom kad su Avari bez obzira na međunarodno pravo ubili Mezamera, koji je došao kao poslanik k Bajanu, pošlo im je za rukom, da svladaju sve Ante i prisile ih na pokornost. »Odonda, kaže Menander, nisu prestajali, da Ante ugnjetavaju i na sve ih strane odvlače.«⁸⁶ Druge podatke o toj antskoj državi doznajemo iz anonimnog »Bavarskog Geografa«. On piše »Zeriuanini« su toliko kraljevstvo, da su iz njega proizašli svi slavenski narodi i odanle, kako kazuju (sicut affirmant), potječu.«⁸⁷ Marquart je spoznao, da pod »Zeriuanima« treba razumjeti »Červenjane«, stanovnike červenske zemlje na Bugu, kasnije »Crvene Rusije«. Kako svjedoči onaj »affirmant«, »tvrde«, pripovijedali su još u IX. v. slavenski izvjestitelji »Bavarskom Geografu«, da potječu s Buga. Isto je iz drugih vrela i pod drugim imenom doznao na Istoku oko sto godina kasnije Arapin Masudi. »Slaveni«, izvješćuje on, »sastoje se od više naroda. Među tima postoji jedan, kod kojega se u davnini od početka nalazila vlast. Njihov vladar zvao se Madžak. Taj se narod naziva Volinjani i tome su se narodu običavali od davna pokoravati drugi slavenski narodi, jer je kod njega bila vlast i drugi su mu se glavari pokoravali...« »Poslije dođe do nesloge među njima, njihova se organizacija raspadne i njihovi se narodi okupiše svaki za se; svaki narod izabere sebi vladare.« Tako Arapin.⁸⁸ A Marquart, pozivajući

⁸⁶ Menandri Protectoris Fragmenta, c. 6 (ed. Dindorf, Historici graeci minores, II, 6). Kod Hauptmanna; Politische Umwälzungen . . . I. c. str. 242.

⁸⁷ Kod Hauptmanna, Kroaten . . . I. c. str. 336.

⁸⁸ Cfr. Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, I. c. str. 101 i d.; kod Hauptmanna, Politische Umwälzungen . . . I. c. str. 240 i d.; Kroaten . . . I. c. str. 336.

se na Nestorovu kroniku, primjećuje, da su Volinjani mlađe ime za ruské Duljebe, što su sjedjeli na Bugu i pripadali velikom narodu Anta.³⁹ Iz svega dakle slijedi, da je na sjeveru uistinu postojala prije provale Avara velika slavenska federativna država Anta. Hauptmann, koji je već g. 1915. potpuno bio pristao uz Marquarta, ponavlja sada svoje priznanje. On kaže: »Što čujemo o carstvu Madžakovu, slaže se napadno s vijestima o carstvu Mezamerovu. Zajednička je objema silna rasprostranjenost područja; zajedničko ime vladara, jer Madžak će biti kratica za Mezamer; zajednički neprijatelji i vrijeme, kad se carstvo raspalo. Sve se to tako slaže, da je već Marquart oštroumno zaključio, da je Mezamerov antski savez istovjetan s Madžakovom duljebskom državom.«⁴⁰

6. ANTI NA VISLI

Marquart nije još bio na čistu s granicama antskog saveza. Hauptmann dokazuje, da je na zapadu granica prelazila Vislu i obuhvatala barem djelomično Šlesku. I to već u V. vijeku. To pak zaključuje iz povijesti langobardske seobe. Pavao Đakon pripovijeda naime, da su Langobardi na svom putu dolinom Labe prema Podunavlju prolazili kroz »Bainaib«, »Burgundaib« i »Anthaib«. »Bainaib« je zemlja Baininga, »Burgundaib« zemlja Burgunda; »Anthaib« bit će dakle zemlja Anta. A gdje se ta nalazila? Isto vrelo kazuje, da su se Langobardi na kraju tog putovanja sukobili s Hunima i radi junaštva svoga kralja Lamisija sretno ih potukli. »Ta bitka, veli Hauptmann, spada u prvu polovinu V. vijeka i o njoj se ne smije sumnjati. Za nju znadu »Widsidlied« i »Hervararsage« i smještaju je sjeverno od šume »Myrkvidr«, što rastavlja zemlju Huna od sjedišta langobardskih. na rub »Vislanske šume«, »Wistlawudu«, među Harwadafiöll (Karpati) i Josurfiöll (Sudeti Jesenik) . . .« Mnoštvo dakle geografskih podataka označuje to bojište kao zemlju na gornjoj Odri, t. i. jugoistočnu Šlesku, koja je s Podunavskim carstvom Huna bila vezana Moravskim vratima.«⁴¹ Spajajući prijašnje rezultate s tim zadnjim Hauptmann ovako zaključuje: »Ako se Anti prema našem razlaganju nisu ograničili

³⁹ Marquart, Osteuropäische . . . str. XXXVI. i 146 i d.; Miklosich F., Chronica Nestoris, str. 5 i d.; kod Hauptmanna, Politische . . . I. c. str. 241. i d.

⁴⁰ Hauptmann, Kroaten . . . I. c. str. 340.

⁴¹ Paulus Diaconus, Hist. Langob. c. 15 i d. [MGH; script. rer Langob.]; kod Hauptmanna, Kroaten . . . I. c. str. 333.

na južnu Rusiju, već težište svoje moći imali na Bugu i Visli, onda ime »Anthaib« za Šlesku treba definitivno tako razumjeti, da su Anti preko zapadne Galicije i onamo podrli Carstvo dakle što je oko g. 550. sve Ante u sebi sjedinjivalo, protezalo se od Odre do Ponta.«⁴²

7. VISLANI ILI BIJELI HRVATI

Tako je Hauptmann kroz labirint seobe naroda doista sretno našao ne samo put k Antima u Kavkaz, već je otkrio i tragove njihove seobe na obale Visle i Odre. Trostruka Arijadnina nit — Hrvat + Kosences (Kasag) + Ant — pokazala se odličnom provodnicom. Svaka nit za se preslaba je, ali spletene u jedno, ne kidaju se. Da dokazivanje bude potpuno, trebalo je još načiniti samo jedan korak, — pokazati vezu između Anta i Bijelih Hrvata na Visli. Hauptmann doduše nije toga sam načinio, ali je pokazao put i sve pripremio. Govoreći o geografskim oznakama langobardsko-hunskog bojišta u Šleskoj, nastavlja: »Čudnovata su imena. »Myrkvidr« je germansko; »Wistlawudu« isto tako. Sastavni je dio te riječi »Wistla«, genitiv plurala narodnog imena »Wistle«, Vislanin, koje zaslužuje dvostruku pažnju. S jedne strane pokazuje starogermanski oblik s — t — u sredini, isporođen sa slavenskim »Visla«, da je ime došlo u narodnu predaju (Sage), kad je još bilo živim germanskim jezičnim dobrom (»lebendiges germanisches Sprachgut«; Much). S druge pak strane zasnjeđava, da se počelo stvarati jedno pleme na Visli davno prije IX. vijeka, u kojem »Bavarski Geograf« i »Žiće Metodijevo« spominju slavenske Vislane.«⁴³ A budući da pod Vislanima IX. vijeka posve sigurno treba razumjeti severne »Bijele Hrvate«, kako je Hauptmann sasvim uvjerljivo dokazao u raspravi »Prihod Hrvatov«, »Dolazak Hrvata«,⁴⁴ jasno je, da se posebni slavenski hrvatski narod počeo stvarati već u prvoj polovini V. vijeka. Antsko-iranski kvasac počeo je tada — u krilu antskog državnog saveza i u okviru golemog hunskog carstva — proizvoditi u slavenskom tijestu na Visli početke »Velike ili Bijele Hrvatske«, koju su, kako svjedoči K. Porfirogenet (912—959), još u X. stolieću južni Hrvati smatrali svojom pradomovinom. »Hrvati stanovahu«,

⁴² Hauptmann, Kroaten... I. c. str. 341.

⁴³ Ibid., str. 332—333.

⁴⁴ Hauptmann, Prihod Hrvatov, Buličev Zbornik. Zagreb-Split 1924; str. 515—545. Hrv.: Dolazak Hrvata. Zbornik kralja Tomislava, I. c. str. 86—127.

pripovijeda car povjesničar, »u ono vrijeme (t. j. u doba razorenja Salone po Avarima) s one strane Bagibareje, gdje su sada Bjelohrvati. Jedan njihov rod, naime petero braće Klukas, Lovelos, Kosences, Muhlo i Hrovatos i dvije sestre Tuga i Buga, odijelivši se od njih skupa sa narodom svojim, dođoše u Dalmaciju i nađoše ondje Avare, koji držahu tu zemlju. I neko vrijeme ratujući jedni s drugima, nadjačaše Hrvati i jedne od Avara poklaše, a ostale prisile, da im se pokore. Od tog doba obladaše tom zemljom Hrvati.«⁴⁵

8. HRVATSKA PRAHISTORIJA

Iz svega bi dakle Hauptmannova razlaganja slijedilo, da su slavenski Hrvati nastali od Vislanskih Slavena i kavkaskih Iranaca (Alana) i Anta-Čerkeza, koji su nakon propasti gotske crnomorske države (375) u službi Huna došli do Visle i s tamošnjim se narodom slili u novi evropsko-azijski narodni organizam. Period od provale Huna u Evropu do rasapa hunskog carstva (374—454) bilo bi dakle djetinje doba hrvatskog naroda. Kad se poslije smrti Atila (453), sina Mundzukova, raspala silna hunska država, stvorila se na zakarpatskom stepskom području nova antsko-slavenska od Šleske tamo negdje do Crnoga Mora. U tom savezu bili su i Vislanski Hrvati jedan član, lijepo se razvijali i sve se više poslavenjivali. To bi bilo mladenačko doba Hrvata (453—560). Snažna i svježa kavkaska krv proizvela je u jednom dijelu primitivne slavenske mase poduzetni i junački eurazijski tip, koji je imao više smisla za državnu organizaciju od slavenskih individualista i više inicijative od pasivnog čistog Slavena. Uz Slavena ratara našao se i poslavenjeni gojitelj konja i stoke; uz pješaka konjanik. Još je trebalo, da taj novi narodni organizam bude prekaljen i očeličen u borbi za opstanak. To se zbilo nakon provale Avara. Poslije nesretne smrti antskog vođe Mezamera-Madžaka (oko g. 560.) raspadne se antsko-slavenska država u svoje sastavne česti. Zbilo se ono, što je zabilježio Masudí: »Dođe među njima do nesloge;

⁴⁵ De administrando imperio, gl. 30 (ed. bonn. 140 i d.). Tomašičev hrv. prijevod: Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva, XX (1918.); str. 75—76. — »Bagibareia«, ispravnije »Babigareia«, jest lijepa i impozantna Babja Gora (1725m.) u zapadnim Beskidima, koja dominira velikim dijelom nekadanje Bijele Hrvatske. Ne može biti »Bavarska«: 1. jer bi izašao nesmisao (cfr. Skok P., Kako bizantinski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena. Starohrv. Prosvjeta, N. S. I. (1927); str. 195—196; — 2. Porfirogenet ima za Bavarsku ime »Baioure« (n. pr. De caerem. 1. II).

njihova organizacija se raspadne, i njihovi se narodi okupiše za se; svaki izabere sebi vladara.« Tada i Vislanski Hrvati počеше živjeti svojim zasebnim životom, dok se zajedno s drugim Slavenima ne moradoše pokoriti divljim Avarima (oko 561). Zulum avarski podnosili su oko šest decenija. Za oslobodilačkih ratova zapadnih Slavena pod Samom (623—658) i očajnih borba cara Heraklija (610—641) s Avarima i Perzijcima diškoše se i oni, pritisnuše Avare sa sjevera, te poslije avarskog poraza kod Carigrada (626) jedan dio provali čak do Dalmacije i stvori novu Hrvatsku na jugu. Postali su punoljetni i nakon 200-godišnje priprave stupili na poprište svjetske povijesti. Nova njihova domovina na jugu postade, kako se čini, mala kopija nekadašnjeg velikog antskog saveza. Porfirogenet naime kaže: »Od onih se pak Hrvata, koji dođoše u Dalmaciju, odijeli jedna čest i obvlada Ilirikom i Panonijom. I ovi imahu samosvojnog arhonta, koji bi slao prijateljske darove arhontu Hrvatske.«⁴⁶ Iz tih bi se riječi na prvi mah činilo, kao da je uz Dalmatinsku Hrvatsku nakon seobe bila osnovana još jedna ili možda i dvije hrvatske kneževine, Ilirik i Panonija. Ali novija, napose Hauptmannova istraživanja potiču nas, da mislimo, da ih je zapravo bilo sedam — za svakoga brata i sestru po jedna: 1. Koruška sa središtem na Gosposvetskom polju usred »Hrvatske županije«; 2. Posavska sa sjedištem u starodrevnom Sisku i s kazaškim naseljima po dolini Save sve do njezina izvora i uz savske pritoke po cijeloj današnjoj Kranjskoj; 3. Dalmatinska sa središtem kod razorene prijašnje metropole Salone i s »obrovcima«, t. j. osvojenim i pohrvaćenim avarskim garnizonima, od Like kroz Bosnu sve do Rogatice i Konjica, a možda i do Rudnika i Kolubare;⁴⁷ 4. Neretljanska između

⁴⁶ De administrando imperio, gl. 30. Tomašičev prijevod, l. c. 76—77.

⁴⁷ Porfirogenet kaže: »A ima još jednako u Hrvatskoj potomaka Avara i pozna im se, da su Avari« (gl. 30), t. j. poznaje se na njima avarski tip. O »obrovcima« kaže Vl. Čorović: »U Dalmaciji se pominju četiri Obrovca i grad Obrov; u bosanskoj krajini dva Obrovca i Obrov u Pounju; u srezovima visočkom, rogatičkom i konjičkom, na području drinske i zetske banovine, nalaze se sela Obre. U istoj seoskoj opštini konjičkog sreza uz Obre se nalazi i Obrina. Na Obre potsječaju u bijeljinskom srezu Velika i Mala Obarska. Kod Zagreba je postojalo jedno imanje zvano Obrov ili Obrova. Za manastir Vujan u rudničkom kraju, u Srbiji, kazuje se da se ranije zvao Obrovin . . . Pada u oči da su ti nazivi održani, u glavnom, na području od Drine do Jadranskog Mora, na teritoriju stare geografske Dalmacije; ali, južna linija tog rasprosti-

Cetine i donje Neretve; 5. Zahumlje sa sjedištem, čini se, u Blagaju na Buni; 6. Trebinjska s Konavlima⁴⁸ i 7. Dukljanska

ranja ne ide ispod konjičkog sreza, odnosno ispod gornjeg toka Neretve. Tih naziva istočno od Drine i Neretve ili nema ili su veoma retki« (Istorija Jugoslavije, Beograd 1933; str. 14). — Iz više se činjenica daje zaključiti, da je i rudnički kraj s tim »Obrovinom« pripadao isprva hrv. državi; 1. Čorović kaže: »Vredno je istaknuti činjenicu, da se posle g. 626. ne spominje nijedan veći obarski pohod preko Save i Dunava« (str. 13). A tko im je priječio? Kod Srba nema nikakove tradicije o borbi s Obrima, a niti se u povijesnim vrelima štogod o tom nalazi. — 2. Za vrijeme ustanka Ljudevita Posavskog graničila je njegova država sa dačko-slavenskim Bodricima ili Braničevcima negdje na Dunavu; — 3. Srbi su počeli naseljavati Mačvu istom koncem XIII. v., kad je g. 1284. kralj Dragutin dobio od svog šurjaka ug.-hrv. kralja Ladislava Mačvu sa Beogradom, Srijemom i sjeveroist. dijelove Bosne, t. j. kraj Soli i Usore (Čorović, l. c., str. 126). Šest godina kasnije — 1. VIII. 1290. — već se papa tuži kralju ugarskome, da su »sizmalički plemići« (per quorundam nobilium scismaticorum potentiam) mjesto katoličkog biskupa postavili u Beogradu »quendam scismaticum« (Theiner, Mon. Hung. I, 366).

⁴⁸ Neretljane, Zahumce i Trebinjane s Konavljanima zove Porfirogenet u gl. 33, 34, 36. izričito Srbima. Ali se iz samih njegovih vijesti, a pogotovu iz drugih svjedočanstava daje dokazati, da je ta njegova »srbomanija« bez temelja. U toj stvari vrijedi još uvijek ono, što je već g. 1870. pisao *Rambaud*, jedan od najboljih poznavaca Porfirogeneta; »Ima više od jedne etnografičke griješke u djelima Konstatinovicima; od Mlečana pravi franački narod, a od Madžara Turke; on trpa u istu porodicu Gote, Langobarde i Avare; izjednačuje Avare i Slovene. Protiv svih svjedočanstava misli, da Neretljani, Trebinjani, Dukljani itd. pripadaju srpskoj rasi, dok su pop Dukljanin i mletački lietopisci sav taj kraj označili imenom Crvene Hrvatske spram Bijele Hrvatske ili sjeverne, pa i danas još neretljanski ili trebinjski seljak kaže za sebe, da pripada »narodu hrvatskom« (Cfr. Šišić, Povijest Hrvata, l. c. str. 460—461, b. 84). — I Hauptmann je dobrim argumentima g. 1931. pobijao Porfirogeneta (Konstantin Porf. o porijeklu stanovništva dubrovačkoga zaleđa, l. c. str. 22—24). Ali u raspravi »Kroaten... (l. c. str. 339) nastoji oprovrci svoje prijašnje dokaze. Ipak je slabe sreće! — Rod je Mihajla Zahumskog po svjedočanstvu Porfirogenetovu potjecao s Visle, koja se zvala i ledzka, leđanska rijeka (De admin. imp., gl. 33.). Tri stoljeća kasnije naziva Toma Arcidakon baš Hrvate Legjanima, »Lingones« (madžarski i danas Lengyel = Poljak): »Uenerant de partibus Polonie, qui Lingones appellantur . . . septem uel octo tribus nobilium« (c. VII) [Cfr. P. Škok, Kako bizantinski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena. Starohrvatska Prosvjeta, N. S. I (1927), str. 177—8, b. 50.]. Dakle je i Mihajlo Zahumski bio Hrvat. O njemu znamo, da je g. 925. zajedno s Tomislavom bio na Splitskom saboru. — Zapadno od Krakova, u središtu nekadanje Bijele Hrvatske, nalazi se željeznička stanica Trzebinia. To je ime eti-

na Zeti i Skadarskom jezeru.⁴⁹ Knezovi svih tih samosvojnih državnica priznavali su časno prvenstvo dalmatinskom knezu, baš kao nekoć članovi sjevernog antskog saveza, po svjedočanstvu Masudijevu, Volinjanima na Bugu. Hrvati, svježi eurazijci, puni dinamizma, prvi su donijeli na slav. Jug državnu organizaciju, — pedeset godina prije Bugara, vijek i po prije Karla Velikoga, a oko dvijesta godina prije, negoli se

mološki isto što i Porfirogenetova »Terbunia« (Treb'nia), današnje Trebinje. — »U zvaničnoj tituli srpskih vladara«, kaže VI. Čorović, »dâ se lepo videti koje su zemlje u službenoj kancelariji smatrane kao od iskoni srpske, a koje su im, mada sa srpskim stanovništvom, postepeno pridruživane. U Žičkoj povelji kralja Stevana Prvovenčanoga on se naziva »venčani kralj sve srpske zemlje, Dioklitije i Travunje i Dalmacije i Zahumije«. Međutim njegov sin, kralj Radoslav, ima titulu: »kralj svih raških zemalja i Travunskih«, a kralj Vladislav: »kralj svih raških zemalja i Dioklitije i Dalmacije i Travunje i Zahumije«. Očevidno je, dakle, zbog jednine u gornjem slučaju *sve srpske zemlje*, i množine u primeru *svih raških zemalja*, da je prvobitni pojam *srpske zemlje* obuhvatao samo raške oblasti, odnosno sve njih zajedno. Pod plemenskim srpskim imenom izvršeno je najpre prvo pribiranje manjih geografsko-plemenskih župnih jedinica u samoj Raškoj« (Istorija Jugoslavije, str. 126.). — Za Trebinjsku kneževinu upotrebljavaju Nemanjići tuđi bizantinski oblik »Travunija«. — Dubrovačko-hercegovačko narječje i danas je Srbima »prečanima« tuđe, premda ga je Vuk smatrao »od iskoni« srpskim. Zato ona Čorovićeva tvrdnja »mada sa srpskim stanovništvom« ne vrijedi za prošlost nekadanjih crvenohrvatskih kneževina.

⁴⁹ O granicama tih četiriju kneževina, koje su sačinjavale »Crvenu Hrvatsku«, por. De admin. imp., gl. 33, 34, 35, i 36.; Tomašićev prijevod, l. c. str. 89—91. Tumačenje daje Šišić u »Povijesti Hrvata« /str. 451—456 i str. 460, b. 84/. — Hrvatski karakter stare Duklje počinju već priznavati i Crnogorci. Prof. Milivoje Matović piše u podgoričkom tjedniku »Zeta« : »... Da su Crnogorci porijeklom od Crvenih Hrvata, dokaz je i to, što i danas nakon Hrvatske i Slavonije na teritoriju Crne Gore ima najviše mjesta, koja nose naziv hrvatski. Tako imamo u srezu kolašinskom, općini lipovskoj, mjesto *Hrvatske Livade*, gdje ima ostataka i starog naselja, za koje se tvrdi, da je hrvatsko. U srezu studeničkom, općini pavličkoj, ima selo *Rvati*. U srezu deževskom, općini vračevskoj, ima selo *Rvatska*, a u srezu cećinjskom, općini riječkoj selo *Rvaci*. Što znači, nastavlja Matović,« da su se u tim mjestima stanovnici za dugo vremena držali u hrvatskoj narodnosti. Što su Crnogorci izgubili svoje hrvatsko ime, treba najviše pripisati prelazu u pravoslavlje, zatim jačanju mletačke republike i Ugarske, koje su svojom vlašću presjekle hrvatski uticaj na jugu i Hrvate potisle na sjever, u današnju Hrvatsku i Slavoniju, a potom navali Turaka na Balkan, čija je sila prisilila tadašnje Zečane i Rašane, da se stope u jednu političku državnu jedinicu, te Zečani, manje brojni primiše i naziv Srbi«... »S. Milutinović u svojoj povijesti

počela spominjati Raška Srbija. Pače su i nazivi »Bijeli« i »Crveni« preneseni na jug, jer još pop Dukljanin na početku XIII. vijeka dijeli Hrvatsku na »Bijelu« i »Crvenu«. A kad bismo htjeli historijska razlaganja završiti pjesničkim maštanjem, dodali bismo, da je sinji Jadran pobudio u srcima južnih Hrvata ljubav još i k trećoj boji — plavoj —, koje nije bilo na sjeveru.

9. VRIJEDNOST NOVE HIPOTEZE

Od svih dosadašnjih pokušaja da se iznađe podrijetlo Hrvata, Hauptmannov je najdublji, najbolje obrazložen i najviše zadovoljava kritički duh. Ima i kod njega još dosta nejasnosti, — a bilo bi čudo, kad ih kod obrađivanja takova predmeta ne bi bilo —, ali one se više tiču sporednih problema. Jezgra je dobro utvrđena. On je u tamu najstarije hrvatske i uopće slavenske prošlosti ubacio jaki pramen svijetla. Sad samo treba u zrakama toga reflektora dalje i dublje prodirati u međunarodne i međurasne odnose tajinstvenoga Kavkaza i sjeverno-slavenskih sjedinjenih država V. i VI. stoljeća.⁵⁰

Crne Gore tvrdi, da su *Vasojevići, Kući i Bratonožići sve do 1675. godine bili u katoličkoj vjeri*, a tada ih je mitropolit Rufin Boljević preveo u pravoslavlje, što djelomično potvrđuje i putopisac Bolina« /Cfr. *Obzor*, 23. III. 1936/. *N. B.* O Vasojevićima je ispitivač naselja A. Jovičević zabilježio, da kod njih ime »Srbo«, »Srbijak« imaju »prezrivo, unekoliko pogrdno značenje«. »Otkud ta pojava«, pita se sa začuđenjem Čorović, »da srpski Vasojevići srpskom imenu dadu prezirno značenje?« /*Istorija Jugosl.*, str. 24—25/. On daje svoje tumačenje te pojave, ali je odviše učeno i nategnuto. — O sudbini stare hrvatske Duklje cfr. *Dr. Fr. Milobar*, *Dukljanska Kraljevina* [Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini, XI. (1899.), str. 237—316 i XII. (1900.), str. 1—64]. — O srodnosti pravnih običaja bivših alpskih Hrvata i bivših hrv. Dukljana cfr. *Dr. M. Dolenc*, *Sorodni odmevi crnogorskih pravnih zgodbic in slovenskega običajnega prava* [Časopis za zgodovino in narodopisje; XXVII, 3—4. Maribor 1932; str. 137—171].

⁵⁰ Prema dosadašnjim istraživanjima bili bi članovi antskog saveza i Kavkasci podrijetlom: Duljebi, Hrvati, Kasazi-Čerkezi, Srbi i — hoćemo li vjerovati Županiću — Česi. Po rasama bili bi Hrvati Iranci; o Duljebima se još ne zna. Čerkezi, čini se, nisu Iranci. Srbi bi, barem po imenu, bili staroevropskog podrijetla [»ser«, čovjek; pl. ser—bi, ljudi]. Zanimljivo je, da su na jugu sastavnim dijelom hrv. naroda bili ne samo Kasazi nego i Duljebi i nešto Srba. Duljeba je bilo mnogo po staroj Karantaciji, u Hrvatskoj između Vrbovca i Rakovca /Šišić *Povijest Hrvata*, str. 278—279/, ali i drugdje. Grujić je n. pr. u *Topografičkom*

Hauptmannovu nazoru o iranskom podrijetlu Hrvata dosta su u prilog i najnovija istraživanja o vjeri starih Slavena. Čeh Jan Peisker dokazuje, da su oni bili pod snažnim utjecajem iranskog dualizma i priznavali svijetlo i tamno božanstvo.⁵¹ Šufflaj je Peiskerove izvode utvrdio i popunio podacima iz stare hrvatske prošlosti.⁵² I samo je ime »Bog« iransko (staroperzijsko »baga«).⁵³ Taj vjerski uticaj Iranaca na Slavena po svoj je prilici prastar, ali mu je dolazak kavkaskih Iranaca samo još pojačao snagu. Zanimljivo je, da L. Jelić i prof. Strzygowski i u staro-hrvatskoj umjetnosti nalaze istočnih, zapravo iranskih tragova.^{53a} Sve to nekako vodi k istim temeljima, što ih je naslutio Županić, a otkopao Hauptmann.

Velika je prednost Hauptmannova razjašnjenja podrijetla Hrvata i to, što omogućuje, da se prihvate, lakše razumiju i ispravno protumače svjedočanstva, što ih o Hrvatima VII. vijeka crpemo iz rimskih, langobardskih i franačkih vrela, a napose iz K. Porfirogeneta i Tome Arcidakona. Pristaše *avarsko-franačke hipoteze o postanku Hrvata* bili su prisiljeni, da ta svjedočanstva zabace ili omaľovaže ili na

rječniku gospićkoga kotara« nabrojio 24 što sela, što pašnjaka itd. koji se još danas zovu »Duliba« i tri »Dulibe« /Zbor. za nar. život..., l. c. str. 161/. I Čorović u »Istoriji Jug.« bilježi više duljebskih naselja.— »Sorbi«, što se spominju u vezi s ustankom Ljudevita Posavskoga. [Rački, Documenta, str. 327] bili su stanovnici Srba na Uni, tj. »hrvatska župa Unska ili Srpska«, a »to ime ne označuje nacionalitet, nego područje«, kaže prof. Barada /Seoba Hrvata i Srba. Nast. Vjesnik, knj. XLII /1934/, str. 15/. — Kako da se sve to protumači? Po svoj je prilici ime »Ant« na sjeveru značilo isto što i »Kavkazac«, a u borbama s Avarima su Hrvati vodili među tim Kavkascima glavnu ulogu.

⁵¹ J. Peisker, Tvarog, Jungfernsprung und Verwandtes /Blätter f. Heimatskunde. Graz 1926; Nr. 7/8; str. 49—57. — Isti, Koje su vjere bili stari Slaveni prije krštenja?/. Starohrvatska Prosvjeta, 2/1928; str. 53—88.

⁵² M. Šufflaj: »Kao prabaštinu donijeli su Slovjeni na Balkan i Zaratuštrinu vjeru... Nakon Peiskerove studije posve je sigurno, da su bosanski Bogomili, preko Porfirogenetove »Paganije«, izravno sačuvali izvorne dijelove stare dualističke vjere. Po slovjenском mediju Balkana ta je drevna religiozna struja ispod naslage kršćanstva našla dodir s maloazijskim Manihejcima, koji su također izravno potekli iz Zaratuštrina izvora...« /Hrvati u sredovječnom viru. Sveslavenski Zbornik. Zagreb 1930, Cfr. njegov prikaz Peiskerove studije u Obzoru 1928, 11. IX/.

⁵³ Fr. Miklosich, Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Denkschriften der Philos.-Histor. Kl. der k. u. k. Akad. der Wissenschaften. Wien 1875; str. 35.

^{53a} Strzygowski n. pr. kaže: »... staru hrvatsku umjetnost već potpuno gotovu nalazimo u gradevinama Sasanida...«; »... kod ispo-

minimum svedu njihovu vjerodostojnost te proglase »histo-rijsku prazninu« u životu Hrvata VII. i VIII. vijeka. Za njih su Hrvati proizašli, zajedno sa Srbima, tek iz kaše, što su je zavarili Avari porazbacavši i poispremiješavši na početku VII. vijeka po Balkanu svoje slavensko roblje. Krštenje, kulturu i smisao za državnu organizaciju primili bi Hrvati po njima istom kao podanici franački koncem VIII. i u IX. stolj. Hrvati su i Srbi — kažu — jedan narod s jednim jezikom srpsko-hrvatskim. Jagić je i filološkim razlozima dokazivao, da Hrvati nisu mogli doći iz nekakove fantastične Porfirogenetove Bi-jele Hrvatske, jer bi inače pripadali zapadnoslavenskoj je-zičnoj grupi kao Poljaci, Česi itd. Po njegovu mnijenju »oba imena, hrvatsko i srpsko, pojavila su se iz općene *slovenske* etničke oznake tek docnije i samo postepeno postavši krista-lizacionim točkama političke moći i ne sadržavajući, bar na početku, etničkih suprotivština ni između sebe, ni spram općena slovenskog naziva«. »Tek na jugu postale su Hrvatska i Srbija, a rastavljati Hrvate i Srbe prije VII. vijeka u dvije velike cjeline, pravi je anahronizam, jer je to istom poslje-dica docnijega razvoja.«⁵⁴ Bečki profesor E. Dümmler,⁵⁵ naš Rački⁵⁶ i V. Jagić⁵⁷ dali su toj avarsko-franačkoj hipotezi, po

ređivanja starohrvatskih umjetnina ne smijemo gledati na Zapad ili Jug, nego najprije na Istok. Sl. 15. i 16. pokazuju nam takove sličnosti na perzijskoj palači u Firuzabadu i Sarwistanu; na sl. 15. vidimo trompu u glavnoj kupoli, dok na sl. 16. imamo snimku, koja bi isto tako mogla biti uzeta iz kakove starohrvatske crkvene ruševine, dok uistinu spada u jednu od uzdužnih dvorana sasanidske palače. » . . . Istočnjački spo-menici, na koje sam bio upozorio, a koji su starohrvatskima ne samo izdaleka srodni, nego upravo bitno jednaki, bili su u tom pogledu od-lučni za Jelićevo mišljenje. On je prvi opazio, da je povijest umjetnosti vrsna, da nam iznese dokaze o istočnom podrijetlu starohrvatske kulture, kako to inače može valjda samo još jezikoslovlje da čini. U njegovo se daljnje razlaganje ne ću ovdje upuštati; želim samo spomenuti tu nje-govu misao, da su se s Alanima morala na istočnoj obali Jadranskoga mora naseliti iranska plemena, koja da su se kasnije izgubila među Sla-venima, odnosno među Hrvatima, kad su iza Gota i Avara zaposjeli ove krajeve« [J. Strzygowski, O razvitku starohrvatske umjetnosti, l. c. str. 34. i 39.].

⁵⁴ Kod Šišića, Povijest Hrvata, l. c. str. 247—249.

⁵⁵ E. Dümmler, Ueber die älteste Geschichte der Slawen in Dal-matien /Sitzungsberichte d. k. u. k. Akad., XX. Wien 1856; str. 357— 368.

⁵⁶ Fr. Rački, Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srpsku povijest Srednjega vijeka (Književnik, I/1864/; str. 36—77). Bijela Hrvatska i Bijela Srbija (Rad jsl. Akad., 52; str. 141— 189.

⁵⁷ V. Jagić, Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Spra-chen (Archiv f. slav. Philol., 17/1895; str. 47— 87.

kojoj bi robovanje bilo stvaralački princip u historiji Hrvata, toliki kredit, da ona još danas vlada u historiografiji. Međutim u svijetlu 25-godišnjih Hauptmannovih istraživanja, historijske toponomastike i svjedočanstva pape Agatona o Slavenima⁵⁸ ta hipoteza postaje neodrživom i nemogućom. A i lingvistika joj se počinje protiviti. Profesor P. Skok n. pr., analizujući hrvatska imena kod Porfirogeneta, iznašao je, da su Hrvati još u X. vijeku imali nazale, muklo »y«, mekano r na kraju imena i neke druge jezične osebine, koje su još danas karakteristične za Poljake.⁵⁹ Čini se dakle, da treba s temelja pregledati svu našu stariju povijest i revidirati njezine sinteze i prikaze, što ih sastaviše s pohvalnim inače marom i velikim trudom St. Stanojević, F. Šišić, Vl. Čorović, N. Radojčić, M. Kos i drugi.

Stj. K. Sakač D. I.

⁵⁸ Cfr.: S. Sakač: Tko je krstio Hrvate? [Život, XVII (1936), str. 100—112]. — Isti, Ugovor pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu (oko g. 679). Croatia Sacra, 1 (1931), str. 12 i d. — Osim toga imade i prof. Barada jake *paleografske* dokaze, da je splitski sarkofag, koji se pripisuje Ivanu Ravenjaninu, iz VII. vijeka, a ne iz konca osmoga.

⁵⁹ Skok Petar, Kako bizantinski pisci pišu mjesna slovenska imena; II: Analiza Porfirogenetova srp. — hrv. onomastičkog materijala (Staro-hrvatska Prosvijeta, N. S. 1/1927); str. 161—196.